

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΣΤΟ ΑΝΑΚΤΟΡΟ ΤΗΣ ΠΕΛΛΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΥΠΟΣΤΥΛΟΥ ΔΩΜΑΤΙΟΥ

Η φετινή ανασκαφική έρευνα στην Ακρόπολη της Πέλλας διενεργήθηκε στο ΒΑ τμήμα του ανακτόρου και συγκεκριμένα στο χώρο ΒΔ του κτιρίου IV και Α-ΝΑ από την πισίνα (Σχ. 1).

Όπως είναι γνωστό το ανάκτορο είναι ένα τεράστιο αλληλοσυνδεόμενο κτιριακό συγκρότημα με βασικό χαρακτηριστικό οργάνωσης χώρου τις περίστυλες αυλές, γύρω από τις οποίες αναπτύσσονται στοές και δωμάτια¹. Ένα τέτοιο ανάλογο κτίριο είναι και το IV. Δωμάτια έχουν διαπιστωθεί στα δυτικά του, ενώ μια δοκιμαστική τομή που έγινε πέρυσι έδειξε ότι συνεχιζόταν στα ΒΔ και σε κάποια τουλάχιστον έκταση και προς βορρά. Πάντως τα βορειότερα δεν απέχουν πολύ από το τείχος² που περιβάλλει την Ακρόπολη από βορρά, του οποίου η κοίτη, πλάτους 4 μ., έχει βρεθεί στην ίδια τομή λίγο βορειότερα.

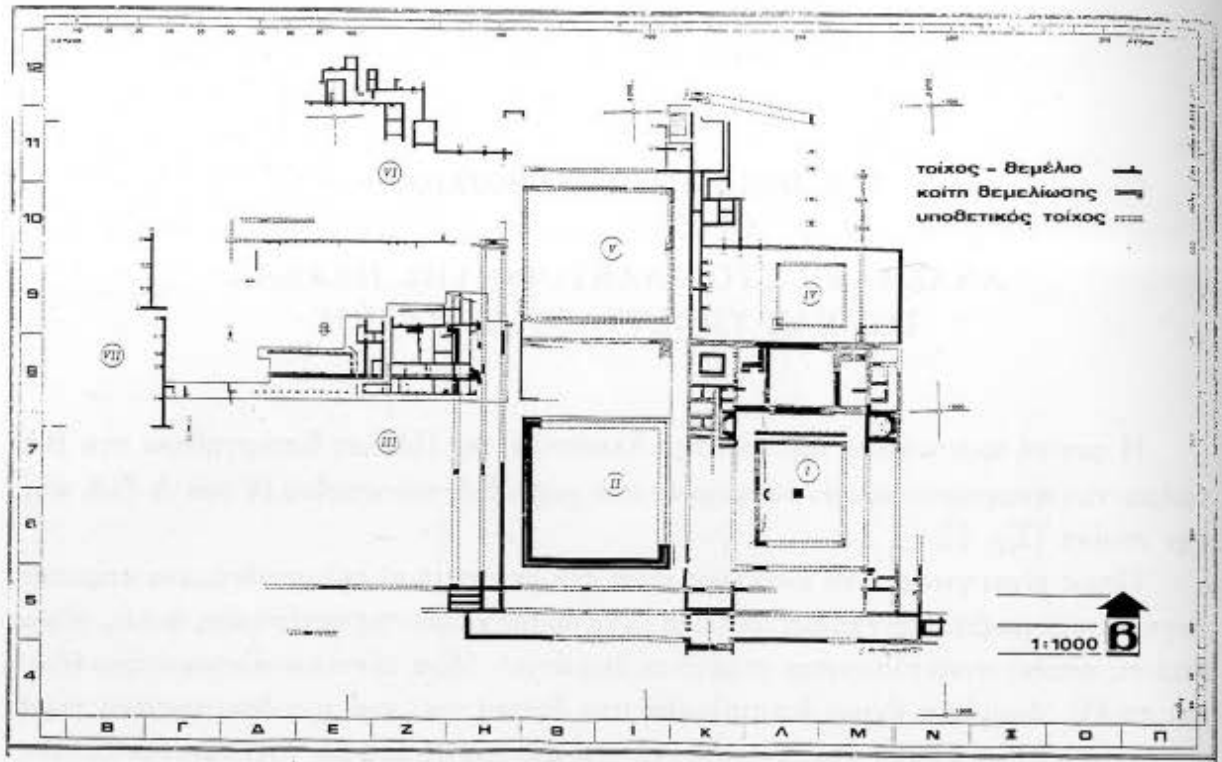
Στα ΒΔ του κτιρίου IV ανασκάφτηκαν συνεχόμενοι ορθογώνιοι χώροι με κατεύθυνση Β-Ν. Ο πρώτος από τα νότια είναι ένα μεγάλο ορθογώνιο εξωτερικών διαστάσεων 15×20 μ., του οποίου οι τοίχοι πλάτους 1 μ. είναι κατασκευασμένοι με καλοδουλεμένους δόμους σε δύο σειρές. Με έναν ενδιάμεσο τοίχο κατεύθυνσης Α-Δ, ίδιας επίσης κατασκευής, χωρίζεται σε δύο μικρότερους χώρους. Ο νότιος (Γ) παρέμεινε ενιαίος, ενώ ο βόρειος πιθανότατα μεταγενέστερα χωρίστηκε με ενδιάμεσους μικρότερους τοίχους, κατασκευασμένους από μικρότερους λίθους, σε άλλα μικρότερα δωμάτια (Β, Δ₁-Δ₂, Η, Θ). Είναι πολύ πιθανό ότι το σύστημα αυτών των δωματίων συνεχιζεται και ανατολικότερα, όπου όμως δεν έχει επεκταθεί η φετινή ανασκαφή (Σχ. 2)³.

Βόρεια του συστήματος των δωματίων Β, Δ, Γ, Η, Θ, συνεχόμενος με αυτά βρίσκεται ένας άλλος χώρος Α μικρότερων διαστάσεων (εσωτ. διαστ. 6,50×5,80 μ.) τον οποίο διαπερνά διαγώνια ένα βαθύ αυλάκι, μάλλον αποχέτευσης. Το χώρο Α

1. Για το ανάκτορο της Πέλλας βλ. Χ. Μακαρόνας, ΑΔ 16, 1960, Μελ., 76 και 81, ΑΔ 18, 1963 Χρ. Β2, 205-206, Δ. Παπακωνσταντίνου-Διαμαντούρου, Πέλλα I (1971) 55-56, Μ. Σιγανίδου ΠΑΕ 1981, 51-54, ΠΑΕ 1982, 531-535, ΠΑΕ 1983, 63-68, της ίδιας Έργον 1981, 23, Έργον 1982, 20, Έργον 1983, 35-36, Έργον 1984, 38-39, Έργον 1985, 28-29, της ίδιας, Πέλλα. Πρωτεύουσα των Μακεδόνων. 30 χρόνια ανασκαφών, της ίδιας, Το Ανακτορικό Συγκρότημα της Πέλλας, Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και Θράκη 1, 1987, 119-124.

2. Μ. Σιγανίδου, Τα τείχη της Πέλλας, Αμητός (1986) 765-779.

3. Τα σχέδια της ανασκαφής έγιναν από τον αρχιτέκτονα κ. Κ. Τροχίδη.

Σχ. 1. Κάτοψη του ανακτορικού συγκροτήματος της Πέλλας.

πλασιώνει στα δυτικά και βόρειά του ένας στενός διάδρομος Z, που κάμπτεται σε ορθή γωνία και συνεχίζεται βορειότερα πλασιώνοντας από τα ανατολικά ένα άλλο δωμάτιο E (διαστ. $9,50 \times 13$ μ.), με το οποίο έχει κοινούς τοίχους. Για το δωμάτιο αυτό θα αναφέρουμε αναλυτικότερα παρακάτω. Ανατολικά του διαδρόμου Z υπήρχε ανοιχτή αυλή, που τα πέρατά της δεν έχουν βρεθεί ακόμα προς βορρά και ανατολικά. Ο διάδρομος Z πρέπει να σχετίζεται με το αποχετευτικό σύστημα των χώρων αυτών. Είναι πολύ στενός —δυτικά του δωματίου A έχει πλάτος εσωτερικά μόλις 1,10 μ., ενώ βόρειά του και ανατολικά του δωματίου E έχει πλάτος 1,30 μ. Σ' όλο του το μήκος είναι διάτρητος στο δάπεδό του από ένα αυλάκι λαξευμένο στο βράχο, βάθους 0,70 μ. (τουλάχιστον στο τμήμα ανάμεσα στα δωμάτια A και E που διερευνήθηκε), το οποίο καταλαμβάνει το πλάτος του διαδρόμου, εκτός από μια πατούρα πλάτους 0,30 μ. που αφήνεται δεξιά και αριστερά του αυλακιού πάνω στην οποία θα πατούσαν προφανώς οι σανίδες ή οι πλάκες του δαπέδου του διαδρόμου Z. Ο διάδρομος αυτός φαίνεται ότι θα απομάκρυνε τα νερά που θα συσσωρεύονταν από την ανοιχτή αυλή και θα τα διοχέτευε δυτικότερα, επειδή εδώ υπάρχει υψομετρική διαφορά χώρων, δηλαδή η αυλή είναι σε ψηλότερο επίπεδο από ό,τι τα διαμερίσματα του ανακτόρου δυτικότερα.

Πάντως οι τοίχοι του διαδρόμου Z είναι μικροί σε πλάτος (0,50 μ.), κατασκευασμένοι με μικρούς ημικατεργασμένους λίθους που πατούν πάνω στο βράχο χωρίς να λαξευτεί γι' αυτούς ιδιαίτερη κοίτη θεμελίωσης.

Στην ανοιχτή αυλή παρατηρούνται ενδιαφέροντα στοιχεία. Υπάρχει μια σχεδόν τετράγωνη κατασκευή πλευράς 1,30 μ. με πλακοειδείς πέτρες —σώζεται μόνο η

κάτω σειρά που πατά πάνω στο βράχο— κάτω από την οποία βγαίνει ένας πήλινος αγωγός ύδρευσης με κατεύθυνση περίπου Α-Δ, που κατευθύνεται προς το δωμάτιο Ε. Από τον αγωγό σώζονται 4 πήλοσωλήνες. Ίσως πρόκειται για κάποια κρήνη ή συλλέκτη υδάτων που θα μετέφερε το πόσιμο νερό προς το δωμάτιο Ε (Εικ. 1, πάνω).

Ακόμη, σ' όλη την έκταση της αυλής υπάρχουν ορθογώνιοι και στρογγυλοί λάκκοι λαξευμένοι στο βράχο άλλοτε με ορισμένη διάταξη, άλλοτε ακανόνιστα τοποθετημένοι⁴. Οι λάκκοι αυτοί συνδέονται με μια προγενέστερη χρήση του χώρου, πριν από την κατασκευή των κτιρίων του ανακτόρου. Αυτό τεκμηριώνεται σε πολλά σημεία της Ακρόπολης και στη φετινή ανασκαφή, όπου φαίνεται σαφώς ότι για την κατασκευή των κοιτών θεμελίων ορισμένων τοίχων καταστράφηκαν οι λάκκοι.

Μερικοί όμως λάκκοι πρέπει να ερμηνευτούν διαφορετικά. Πρόκειται κυρίως για κυλινδρικές οπές οι οποίες θα δέχονταν ξύλινους πασσάλους. Στο χώρο αυτό δηλαδή, πιθανότατα θα στήνονταν ξύλινα παραπήγματα, που θα εξυπηρετούσαν πρόσκαιρες ανάγκες χρησιμοποιώντας τις οπές για τη στήριξή τους.

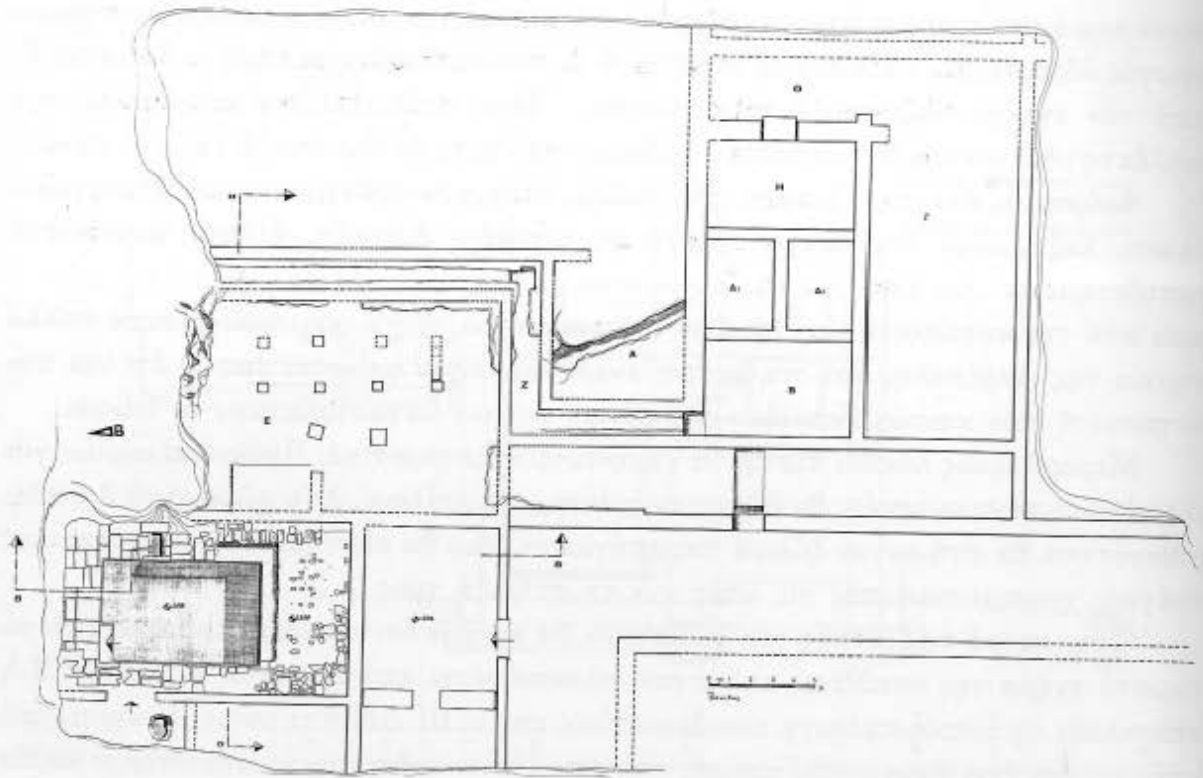
Όσον αφορά τη διάταξη των δωματίων, θα λέγαμε ότι και εδώ παρουσιάζεται το γνωστό σχήμα της υπαίθριας αυλής που πλαισιώνεται από δωμάτια: οι χώροι ΕΖΑ αποτελούν τη δυτική πτέρυγα των δωματίων, ενώ οι ΒΓΔΗΘ τη νότια. Η ανατολική πτέρυγα δεν έχει διερευνηθεί ακόμη, ενώ στα βόρεια ενδέχεται να μην υπήρχε καμία πλαισίωση με δωμάτια επειδή βρισκόμαστε πολύ κοντά στο τείχος.

Αφήσαμε τελευταία την περιγραφή του δωματίου Ε, από το οποίο ονομάστηκε το τμήμα της ανασκαφής «Τομέας του Υπόστυλου Δωματίου», γιατί είναι η πιο σημαντική και σ' αυτό επικεντρώθηκε η φετινή ανασκαφική έρευνα.

Το δωμάτιο Ε βρίσκεται αμέσως ανατολικά από την πισίνα και το δωμάτιο νότιά της. Ο μακρύς διάδρομος ο οποίος μεσολαβούσε ανάμεσα στα κτίρια V και IV και πλαισίωνε και από δυτικά τα δωμάτια Γ, Β, Α, φθάνει μέχρι το νότιο τοίχωμα του δωματίου Ε (Σχ. 2-3, Εικ. 1).

Για την κατασκευή του δωματίου λαξεύτηκε ο βράχος, σε βάθος 0,50 μ. στο νότιο τμήμα, και περίπου 1,30 μ. στο βόρειο, και έτσι σχηματίστηκε ένα ορθογώνιο σκάμμα διαστάσεων 9,50×13 μ. Πάνω στο χείλος του βράχου υψώθηκε ο ανατολικός και νότιος τοίχος του δωματίου, αφού αφέθηκε περιμετρικά μια πατούρα 0,30 μ. στο εσωτερικό του δωματίου. Επειδή μάλιστα στο μέσο περίπου της νότιας παρειάς ο βράχος διαλύθηκε κατά τη λάξευσή του ή αργότερα, ο νοτιότερος τοίχος θεμελιώθηκε βαθύτερα για να κλείσει το άνοιγμα που δημιουργήθηκε (γι' αυτό και δεν υπάρχει πατούρα). Δυτικά δεν υπάρχει καθόλου βράχος υπερυψωμένος, μια που η πισίνα είναι θεμελιωμένη πολύ βαθύτερα και ένας τοίχος με καλοδουλεμένους δόμους χώρισε την πισίνα από το δωμάτιο Ε. Βόρεια ο υπερυψωμένος βράχος δεν έφτανε μέχρι το ΒΔ άκρο του δωματίου Ε, όπως συμβαίνει στα νότια, αλλά σταματούσε σε απόσταση 5,30 μ. από αυτό. Δυστυχώς δεν προλάβουμε να ολοκληρώσουμε την έρευνα φέτος στο σημείο αυτό ώστε να διευκρινιστεί τι υπάρχει βαθύτερα. Πάνω στο βόρειο χείλος

4. Για τη χρήση των λάκκων αυτών πρβ. Μ. Ακαμάτη, Στοιχεία γεωργικής τέχνης στην Πέλλα, στον ίδιο τόμο.

Σχ. 2. Κάτοψη τομέα υπόστυλου δωματίου με τα δωμάτια ΒΔ του κτιρίου IV (προσωρινό σχέδιο).

του βράχου δε σώζεται καθόλου τοίχος. Ενδέχεται να έχει καταστραφεί χωρίς να αφήσει ίχνη, μια που οι τοίχοι του δωματίου Ε, όπως αναφέρθηκε και κατά την περιγραφή και του διαδρόμου Ζ, δεν έχουν κοίτη θεμελίων.

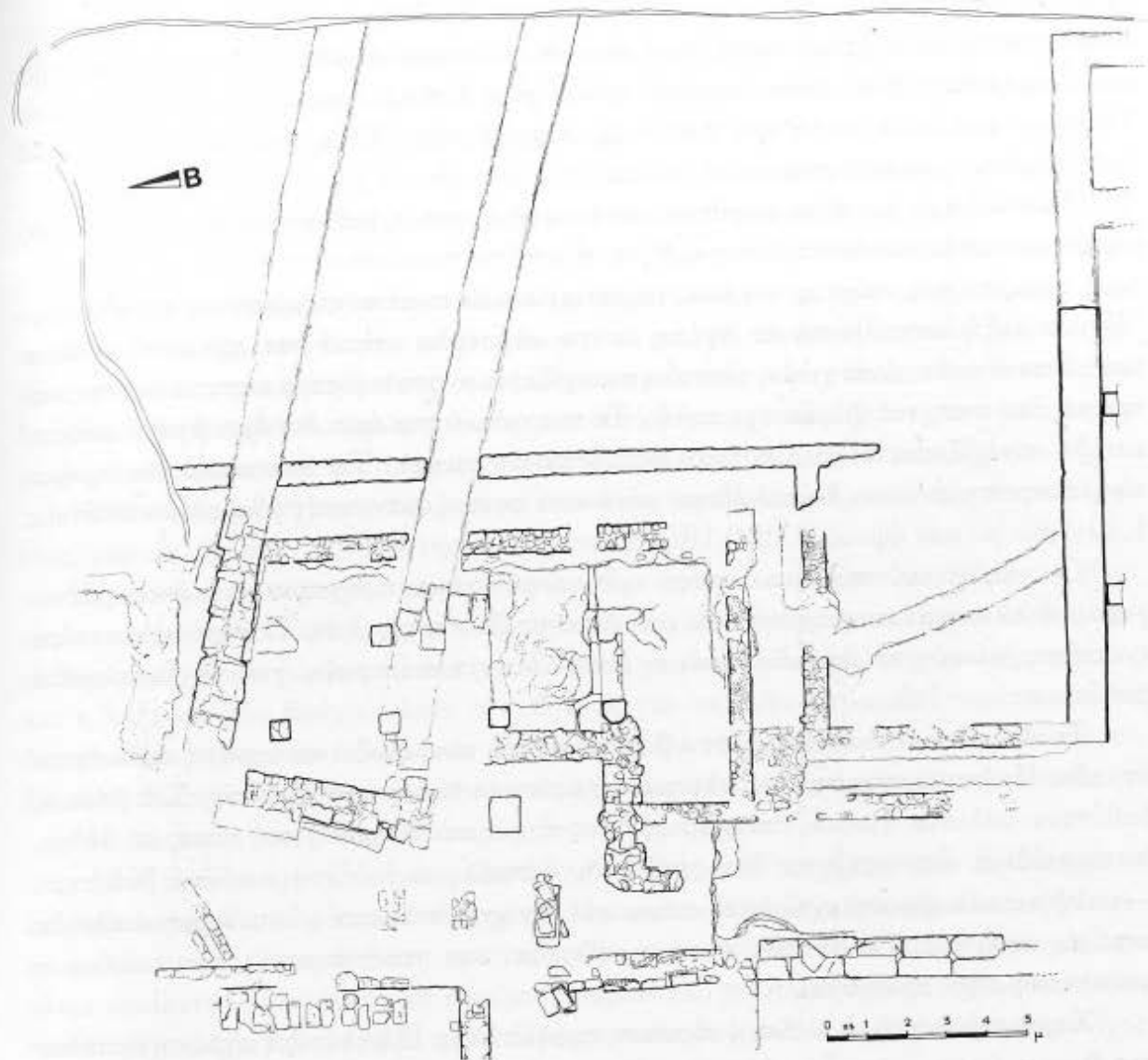
Ο χώρος είναι υπόστυλος εσωτερικά. Συνολικά σώζονται πέντε πεσσοί στη θέση τους διατεταγμένοι σε δύο σειρές. Οι τέσσερις στα δυτικά βρίσκονται σε μια ευθεία, ενώ ένας ακόμη ανατολικότερα ορίζει τη δεύτερη σειρά από την οποία δε σώζονται οι υπόλοιποι. Ίχνη πάντως ελαφριάς λάξευσης πάνω στον πυθμένα του βράχου στις θέσεις που έπρεπε να υπάρχουν οι πεσσοί δηλώνουν την ύπαρξή τους (Σχ. 3-4, Εικ. 2).

Μια τρίτη σειρά στηριγμάτων υπήρχε ίσως ακόμη δυτικότερα. Ένας πλακοειδής δόμος *in situ* και ένας ακόμη εγκλωβισμένος μέσα σε νεότερο τοίχο ήταν ίσως βάσεις στηριγμάτων.

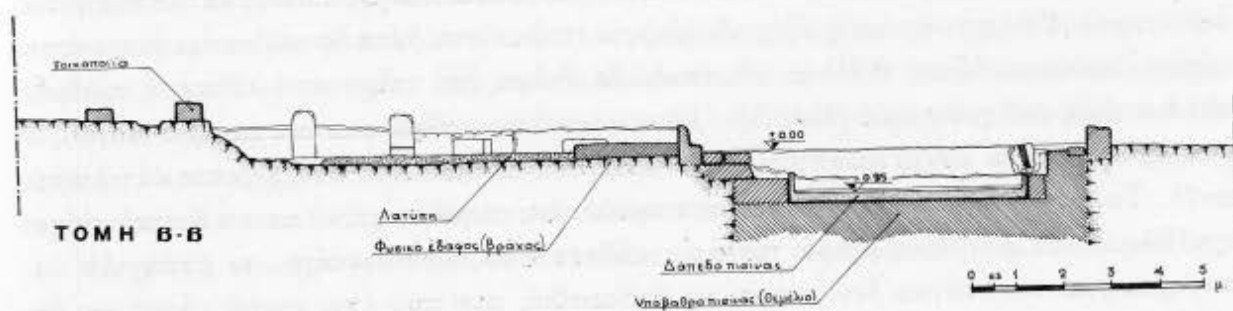
Οι πεσσοί πρέπει να ανήκουν στην αρχική φάση κατασκευής του κτιρίου το οποίο αργότερα επιδέχεται αλλαγές:

Δύο πεσμένοι σφόνδυλοι ημίεργων κιόνων, ύψους 2 μ. περίπου ο καθένας και μέγιστης διαμέτρου 0,56 μ. —ο ένας σώζει και το μάρτυρα για τη λάξευση των γλυφών— που ενσωματώθηκαν σε ένα μεταγενέστερο τοίχο πιθανότατα προορίζονταν να χρησιμοποιηθούν στον ίδιο χώρο, γιατί το μέγεθός τους καθιστούσε δύσκολη τη μετακίνηση και τη μεταφορά τους από αλλού.

Ένας τοίχος σε σχήμα Γ στη συνέχεια του ανατολικού τοίχου του διαδρόμου Ζ, αλλά μικρότερος σε πλάτος και ο οποίος συνεχίζεται ανάμεσα στους δύο νότιους

Σχ. 3. Κάτοψη υπόστυλου δωματίου Ε.

Σχ. 4. Κατά μήκος τομή όπου δηλώνεται η υψομετρική σχέση της πισίνας και του δωματίου Ε.

πεσσούς, διαιρεί τον ενιαίο χώρο του δωματίου. Το δυτικό τουλάχιστον τμήμα του ανήκει σαφώς σε δεύτερη φάση, αφού είναι θεμελιωμένο ψηλότερα πάνω στο δάπεδο του δωματίου. Ένα άλλο τοιχάριο κολλά στη δυτική παρειά των ΝΔ πεσσών. Υπάρχουν και άλλα μικρότερα θεμελιωμένα στο βράχο. Όλα είναι κατασκευασμένα από μικρούς ημικατεργασμένους λίθους.

Μια νεότερη μεγάλου μεγέθους κατασκευή, η οποία για να γίνει καταστρέφει τη μορφή του υπάρχοντος κτιρίου χωρίς να το χρησιμοποιεί σαν υποδομή, ορίζεται από τους τρεις παχείς τοίχους —ο ένας με τους ενσωματωμένους ημίεργους σφονδύλους. Έχουν λοξή κατεύθυνση σε σχέση με το υπόστυλο κτίριο και σχηματίζουν ένα μακρόστενο ορθογώνιο χώρο, ο οποίος συνεχίζεται ανατολικότερα καταπατώντας και τμήμα του ανοιχτού χώρου της αυλής. Το ανατολικό του όριο δεν έχει βρεθεί ακόμα, επειδή συνεχίζεται ανατολικότερα στο άσκαφτο τμήμα. Το ανατολικό του τμήμα είναι διαρπαγμένο και διερευνήθηκε μόνο από τη σωζόμενη κοίτη θεμελίων πλάτους 1,30-1,65 μ. και ύψους 0,10-0,16 μ.

Οι τοίχοι του νεότερου αυτού ορθογώνιου είναι πρόχειρα κατασκευασμένοι χωρίς καλά ενωμένους αρμούς και με υλικό σε δεύτερη χρήση. Ο βόρειος πατούσε εν μέρει πάνω στο δάπεδο, ενώ ο δυτικός το κατέστρεψε για να θεμελιωθεί βαθύτερα.

Το δωμάτιο Ε, ιδιαίτερα στο βόρειο τμήμα του, σώζει σε αρκετή έκταση τα δάπεδα. Πρόκειται για σκληρό πατημένο χώμα με υπόστρωμα λατύπης. Στο βόρειο, βαθύτερο μάλιστα τμήμα του χώρου, όπου έγινε μια διερευνητική τομή σε βάθος, διαπιστώθηκε ότι υπήρχαν δύο επάλληλα δάπεδα με λατύπη και ένα βαθύτερο —απλή επικάλυψη πηλοχώματος πάνω στο βράχο. Ανάμεσα σ' αυτά μεσολαβούσε στρώμα στάχτης. Τα δάπεδα αυτά αγκάλιαζαν και τους πεσσούς των οποίων η κατασκευή είχε προηγηθεί.

Χαρακτηριστική είναι και η σύσταση της λατύπης. Η ψηλότερη στρώση δαπέδου περιέχει ανάμεικτη λατύπη άσπρου ασβεστολίθου και γκριζόμαυρου λίθου ο οποίος συναντάται και στην παρακείμενη πισίνα: οι δόμοι που βρίσκονται στο περιχέλιωμα της πισίνας είναι κατασκευασμένοι από τον ίδιο γκριζόμαυρο λίθο. Είναι πολύ πιθανό ότι η λατύπη που χρησιμοποιήθηκε στο δωμάτιο Ε είναι αποτέλεσμα της επεξεργασίας των γκριζόμαυρων δόμων της πισίνας και κατά συνέπεια κερδίζουμε ένα σημαντικό χρονολογικό στοιχείο για τη σύγχρονη κατασκευή και των δύο.

Δυτικά των πεσμένων κιόνων το δάπεδο σώζεται επίσης σε καλή κατάσταση (το ψηλότερο). Υπάρχει όμως η εξής ιδιομορφία: πάνω στο δάπεδο υψώνεται ένα κατακόρυφο κονίαμα ύψους 0,10 μ. το οποίο δε ντύνει ένα τοίχο από λίθους ή πλιθιά, αλλά απλώς σκληρό χώμα (Εικ. 3). Ίσως πρόκειται απλώς για ένα χαμηλό πάγκο, ο οποίος έγινε λίγο αργότερα πατώντας πάνω στο δάπεδο που συνεχίζεται κάτω από αυτό. Το κονίαμα πάντως αυτό είναι παράλληλα τοποθετημένο με το δυτικό τοίχο του δωματίου Ε. Ένα μικρό τοιχάριο κάθετο στο δυτικό τοίχο, αν έγινε για να συγκρατήσει τον πάγκο δεν μπορεί να βεβαιωθεί, μια που έχει μικρό μήκος και δε βρίσκεται σε περασιά με το κονίαμα.

παρουσιάζει μια προχειρότητα κατασκευής που δεν ταιριάζει σε μνημειακή αίθουσα, π.χ. στο βόρειο τμήμα του η ανατολική παρειά του βράχου δεν έχει λαξευτεί κάθετα σε σχέση με τον πυθμένα, αλλά έχει μια έντονη κλίση περιορίζοντας στη ΒΑ γωνία το δάπεδο και αποκλείοντας κάθε δυνατότητα επένδυσης του βράχου με κάποιο κονίαμα.

Ακόμη ανάμεσα στους δύο πρώτους από τα νότια δυτικούς πεσσούς υπάρχει ένας λάκκος λαξευμένος στο βράχο, με κατωφερή κλίση στην ανατολική παρειά του, 0,50 μ. βαθύτερα από τον πυθμένα του δωματίου, που επίσης πρέπει να ανήκει στην αρχική κατασκευή, μέσα στον οποίο είναι θεμελιωμένοι οι πεσσοί. Ο λάκκος που περιείχε πλήθος οστράκων, οστά ζώων και μερικά ακέραια αγγεία πρέπει να εξυπηρετούσε τη συλλογή αποριμμάτων και αποστράγγιζε κάπως και το νερό του δαπέδου του δωματίου, όπως φαίνεται και από ένα τεχνητό αυλάκι, που λαξεύτηκε στην επικλινή παρειά του λάκκου για να διευκολύνει τη ροή λίγων υδάτων.

Όσον αφορά τη χρήση του χώρου αυτού και τη σύνδεσή του με τους παρακείμενους χώρους έχουμε να παρατηρήσουμε τα εξής:

Χρονικά η κατασκευή της πισίνας και του υποστύλου δωματίου πρέπει να είναι περίπου σύγχρονη. Τουλάχιστον εντάσσονται στο ίδιο πρόγραμμα εργασιών διαμόρφωσης των χώρων γύρω από αυτήν. Η άμεση γειτνίασή του με το χώρο της πισίνας και η λάξευση του βράχου ώστε ο πυθμένας του να ευθυγραμμισθεί περίπου με το δάπεδο διακίνησης των λουομένων στην πισίνα, θα οδηγούσε στο συμπέρασμα ότι το δωμάτιο Ε ήταν ένας μνημειακός ορατός χώρος συνδεδεμένος άμεσα με την πισίνα.

Η ερμηνεία αυτή έχει αδυναμίες στα εξής σημεία:

1. Μολονότι μεταξύ του χώρου της πισίνας και του δωματίου Ε υπάρχει ο ενδιάμεσος κοινός τοίχος με διπλή σειρά δόμων, πουθενά δεν μπορούμε να αναγνωρίσουμε με ασφάλεια πρόσβαση προς το χώρο της πισίνας. Ένα μικρό άνοιγμα στα νότια οφείλεται πιθανότατα σε αφαίρεση δόμων του τοίχου, ο οποίος άλλωστε σ' όλο του το μήκος έχει λιθολογηθεί πολύ. Πρέπει να δεχθούμε δηλ. ότι ο ενδιάμεσος τοίχος ήταν συμπαγής και το δωμάτιο Ε δεν επικοινωνούσε άμεσα με το χώρο της πισίνας.

2. Η προχειρότητα στη λάξευση της παρειάς του βράχου, όπως προαναφέρθηκε, σε συνδυασμό με το λάκκο ανάμεσα στους ΝΔ πεσσούς σαφώς δείχνει ότι δεν πρόκειται για ένα μνημειακό, ορατό, πολυσύχναστο χώρο, αλλά για ένα δευτερεύοντα.

3. Η πατούρα στην ανατολική και νότια παρειά λίγο χαμηλότερα από την άνω επιφάνεια των πεσσών σε συνδυασμό με τη λάξευση του βράχου θα δικαιολογούσε ύπαρξη ενός υπόγειου χώρου, όπου το δάπεδο του ισογείου — στο ίδιο επίπεδο με αυτό της παρακείμενης αυλής — θα ήταν από ξύλινες σανίδες, που θα πατούσαν στην πατούρα και στους πεσσούς. Έχουμε δηλαδή και εδώ την ίδια κατασκευαστική αρχή, που συναντήσαμε και στο διάδρομο Ζ, μόνο που, επειδή ο χώρος είναι μεγάλος για τη στήριξη των σανίδων του δαπέδου του ισογείου, χρειαζόταν εκτός από την περιμετρική πατούρα και το γεφύρωμα των αποστάσεων με τους πεσσούς⁵.

Η χρήση του υπόγειου χώρου παραμένει ακόμη ανοιχτό πρόβλημα. Το πλήθος

5. Η απόσταση ανάμεσα στους πεσσούς είναι 2,20 μ., ενώ από τους πεσσούς στην περιμετρική πατούρα είναι 1,40 μ. στα ανατολικά και 2,10 μ. στα νότια.

των οστράκων μεγάλων αβαφών αγγείων, πολλά από τα οποία συγκολλούνται σε μεγαλύτερα κομμάτια, — βρέθηκαν και αρκετές ενσφράγιστες λαβές αμφορέων— αλλά και μικρών, όπως πινακίων, κανθάρων, σκυφιδίων, λυχναριών, που βρέθηκαν και κάτω από τα δάπεδα και στις βαθύτερες επιχώσεις θα συνηγορούσε στην υπόθεση ότι ο χώρος ήταν αποθηκευτικός και μάλιστα αποθήκη υγρών, που θα εξυπηρετούσε τις ανάγκες των ενοίκων της αίθουσας που θα υπήρχε πάνω από το υπόγειο. Δεν αποκλείεται όμως να σχετίζεται και με το υδραυλικό σύστημα της πισίνας πράγμα που ελπίζουμε ότι θα διαλευκανθεί με την επέκταση της ανασκαφής βορειότερα.

Όσον αφορά τη χρονολόγηση των χώρων η πρώτη διερεύνηση του αρχαιολογικού υλικού, μας δίνει για το δωμάτιο Ε τα εξής στοιχεία:

1. Ένα σχεδόν ακέραιο μυροδοχείο με φουσκωτή κοιλιά και κοντή βάση χωρίς πόδι, που βρέθηκε στον πυθμένα του λαξευμένου βράχου, στο πηλώδες δάπεδο, μπορεί να χρονολογηθεί στο τέλος του 4ου ή αρχές του 3ου αι. π.Χ.⁶ (Εικ. 4). Από το ίδιο επίπεδο πάνω στον πυθμένα περισυλλέχτηκε και ένα χάλκινο νόμισμα Κάσσανδρου⁷.

2. Στα βαθύτερα στρώματα της επίχωσης του λάκκου, βρέθηκε ανάμεσα στους πεσσούς ένα ακέραιο άβαφο λυχνάρι που μπορεί να χρονολογηθεί στο τέλος του 4ου ή αρχές του 3ου αι. π.Χ.⁸ (Εικ. 5). Στην ίδια επίχωση βρέθηκε και ένα νόμισμα Αλέξανδρου Γ'⁹.

3. Στο βόρειο τμήμα του δωματίου Ε, στο υπόστρωμα του βαθύτερου δαπέδου με λατύπη, βρέθηκε άλλο ένα νόμισμα Κάσσανδρου¹⁰, το πάνω μέρος θασίτικου αμφορέα με ενσφράγιστη λαβή¹¹ και ψαροπινάκιο¹² (Εικ. 6) που μπορεί να συγκριθεί με αυτά της αθηναϊκής αγοράς του δεύτερου μισού του 4ου αι. Πάνω από το δάπεδο αυτό στο στρώμα στάχτης βρέθηκε επίσης νόμισμα Κάσσανδρου και δύο ενσφράγιστες θασίτικες λαβές¹³ αμφορέων (Εικ. 7), που έγιναν επί των αρχόντων Μενέδημου και Δέαλκου, δηλαδή χρονολογούνται στα τέλη του 4ου αι. π.Χ.

6. Σωζ. ύψος μυροδοχείου 0,06 μ. Πρβ. U. Henberg, Die Keramik des Kabirions, Das Kabirenheiligtum bei Theben, III (1982) 746, Σ. Δρούγου - Γ. Τουράτσογλου, Ελληνιστικοί λαξευτοί τάφοι Βέροιας (1980) Π 2155, πίν. 64. Η κ. Δρούγου με την οποία συζήτησα το πρόβλημα χρονολόγησης του μυροδοχείου και του λυχναριού επεσήμανε ότι αυτά μπορούν να χρονολογηθούν το αργότερο μέχρι τα μέσα του 3ου αι. π.Χ. Για τις παρατηρήσεις της την ευχαριστώ θερμά.

7. Πρβλ. Collection R. H. Evelpidis, Sylloge Nummorum Graecorum II (1975).

8. Το λυχνάρι, ύψους 0,023 μ., είναι αγάνωτο χωρίς βάση και λαβή, πρβλ. Agora IV αρ. 421. Ο τύπος είναι παλιότερος, αλλά επιβιώνει για μεγάλο διάστημα. Πρβλ. ακόμη Κ. Δεσποίνη, AAA 13, 1980, 207, εικ. 8, Olynthus V, αρ. 18, πίν. 197.

9. Πρβλ. Collection R. H. Evelpidis, ό.π. αρ. 1406.

10. Πρβλ. Collection R. H. Evelpidis, ό.π. αρ. 1413, 1414.

11. Η σφραγίδα της λαβής έχει παράσταση ενός σκύφου και την επιγραφή ΘΑΣΙΩΝ. Ακόμη διασώζει ίχνη του ονόματος του άρχοντα.

12. Βλ. Agora XII αρ. 1071. Διαμ. μελαμβαφούς ψαροπινακίου από Πέλλα 0,19 μ., ύψος 0,027 μ.

13. Το ένα σφράγισμα φέρει παράσταση μισοφέγγαρου και επιγραφές πάνω ΘΑΣΙΩΝ και κάτω Μενέδημος. Βλ. Α. Μ. και Α. Bon, Les timbres amphoriques de Thasos, Ét. Thas. IV, (1957) αρ. 1155 και M. Debidour, Réflexions sur les timbres amphoriques thasiens, BCH, Supp. V 1979, 331.

Το δεύτερο, που σώζεται μόνο το δεξί τμήμα του, φέρει τμήμα ενός κάδου και τμήματα των επιγραφών πάνω Θ[ΑΣΙΩΝ] κάτω ΔΕΑ[ΛΚΟΣ]. Βλ. Debidour, ό.π. 311.

Με τα παραπάνω στοιχεία μπορούμε να χρονολογήσουμε την κατασκευή του δωματίου Ε στο τέλος του 4ου αι. π.Χ., δηλαδή στην περίοδο της βασιλείας του Κάσσανδρου, κατά την οποία σημειώθηκε μεγάλη ανοικοδόμηση σ' ολόκληρη την Πέλλα¹⁴.

Πάντως το δωμάτιο Ε δεν πρέπει να χρησιμοποιήθηκε για πάρα πολλά χρόνια. Το νεότερο ορθογώνιο κτίριο, που με την κατασκευή του κατάστρεψε το παλιό, πρέπει να κατασκευάστηκε στον όψιμο 3ο αι. π.Χ. Ένα νόμισμα του Δημητρίου Β¹⁵ στο σκάμμα θεμελίωσής του δίνει ένα *terminus post quem* για τη χρονολόγησή του.

Μια τελευταία φάση χρήσης του χώρου στα μεταβυζαντινά χρόνια δηλώνουν τα εφυαλωμένα όστρακα που βρέθηκαν στα ψηλότερα στρώματα των επιχώσεων.

Η χρονολόγηση των υπόλοιπων δωματίων γύρω από την αυλή δεν είναι δυνατή επί του παρόντος, εφόσον δεν περατώθηκε η ανασκαφική έρευνα. Πρόσθετη δυσκολία είναι η δημιουργία οικισμού στα βυζαντινά χρόνια, ο οποίος κατάστρεψε παλιές μαρτυρίες. Με αυτόν συνδέονται νεότερα τοιχάρια καθώς και αρκετά εφυαλωμένα όστρακα. Από ορισμένα όμως ευρήματα, όπως ένα νόμισμα Δημητρίου Πολιορκητή¹⁶ που βρέθηκε σε στρώμα καταστροφής κεραμιδιών, και τη σχέση των χώρων με τους γειτονικούς, θα μπορούσαμε να πούμε ότι μια χρονολόγηση στο τέλος του 4ου αι. π.Χ. ή στο πρώτο μισό του 3ου για την κατασκευή των δωματίων δεν είναι μακριά από την αλήθεια.

Έδεσσα,
Εφορεία Κλασικών Αρχαιοτήτων

B. Μισαηλίδου-Δεσποτίδου

14. Πρβλ. Robertson, JHS 85, 1965.

15. Πρβλ. H. Gaebler, Die antiken Münzen Nordgriechenlands III₂ (1935) αρ. 13 πίν. 31.

16. Πρβλ. Coll. Evelpidis, ό.π. αρ. 1126.

THE PALACE OF PELLA ROOM WITH THE COLUMNS

by V. MISAELOU-DESPOTIDOU

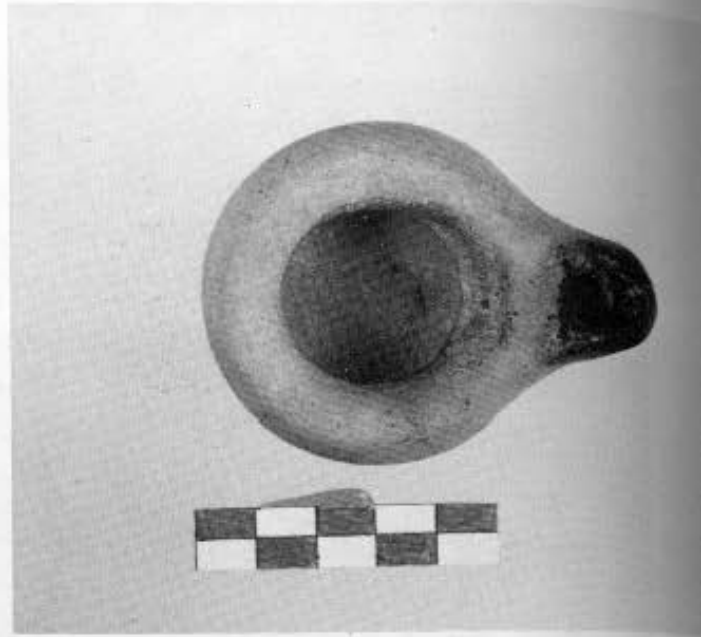
A row of rooms occupying the western and southern sides of an open courtyard were discovered in this section of the palace. The northern room, east from the swimming pool is the most important: the rock was cut 0.50-1.28 m. deep for the space of the room (9.50×13 m.).

This room is equipped with columns in the interior. Five pillars organized in two rows were found in situ; they date to the original phase of the building about the end of the 4th century B.C. Repairs were carried out afterwards and walls divided the space of the room.

The room was probably the basement of a room whose floor was supported by the pillars. Its latest use dates probably to the late 3rd century B.C.

1. Ανάκτορο Πέλλας. Γενική άποψη από δυτικά του υπόστυλου δωματίου Ε, της αυλής στα ανατολικά του και του δωματίου Α. 2. Άποψη από ανατολικά του λαξεύματος στο βράχο για την τοποθέτηση του ΝΑ πεσσού. 3. Μερική άποψη ανασκαφής από βόρεια, του υπόστυλου δωματίου Ε με τους ημίεργους κίονες και το επιτοίχιο κονίαμα in situ.

4. Μυροδοχείο. 5. Λυχνάρι. 6. Ψαροπινάκιο. 7. Λαβές θαστίτων αμφορέων.